

УДК 39(=161.2)(477)

ВІДОБРАЖЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ВАМПІРІВ У ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XIX СТОЛІТТЯ

Сергій ЖОВТИЙ

кандидат історичних наук,

науковий співробітник відділу культурологічних досліджень ННДІУВІ

Анотація. У статті проаналізовано властиві для українського народу уявлення про упирів (вампірів), на основі яких можна простежити характерні риси цього міфологічного образу української традиційної демонології. Дослідження ґрунтується на матеріалах, які дають змогу встановити прояви подібних вірувань у реальному житті українців другої половини XVII – початку XIX ст. Йдеться, в першу чергу, про факти фізичної розправи над особами, запідозреними громадою у «вампіризмі». Отримані результати дослідження дають підстави вважати, що такі вчинки були характерні для суспільства у часи лихоліть, коли людська уява не могла пояснити і убезпечити себе від поширення епідеміологічних хвороб, природних катаклізмів та інших бід.

Ключові слова: упир, вампір, ритуальне вбивство, міфологічні уявлення, демонологічний персонаж.

ОТОБРАЖЕНИЕ МИФОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ВАМПИРАХ В ЖИЗНИ УКРАИНЦЕВ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVII – НАЧАЛА XIX ВЕКА

Сергей ЖОВТЫЙ

кандидат исторических наук,

научный сотрудник отдела культурологических исследований ННИИУВИ

Аннотация. В статье проанализированы свойственные украинскому народу представления об упырях (вампирах), на основе которых можно проследить характерные черты этого мифологического образа украинской традиционной демонологии. Исследование основывается на материалах, которые позволяют установить проявления подобных верований в реальной жизни украинцев второй половины XVII – начала XIX в. Речь идет, в первую очередь, о фактах физической расправы над лицами, заподозренными общиной в «вампиризме». Полученные результаты исследования дают основания считать, что такие поступки были характерны для общества во времена лихолетий, когда человеческое воображение не могло объяснить и обезопасить себя от распространения эпидемиологических болезней, природных катаклизмов и других бед.

Ключевые слова: упырь, вампир, ритуальное убийство, мифологические представления, демонологический персонаж.

REPRESENTATION OF MYTHOLOGICAL IMAGES OF VAMPIRES IN THE LIFE OF THE UKRAINIAN PEOPLE IN THE LAST HALF OF THE 17TH – EARLY 19TH CENTURIES

Serhiy ZHOVTYI

Candidate of Science in History,

research associate of Cultural Studies Department of NRIUSWH

Annotation. *The article considers usual for the Ukrainian people images of vampires on the base of which we can determine character features of this mythological image of the Ukrainian traditional demonology. The research is based on the materials which enable to determine appearance of such beliefs in real life of people in the second half of the XVII – early XIX centuries. This refers firstly to facts of public violence against persons suspected in vampirism. The results obtained enable us to consider that such behavior was usual for the society in the trouble years when people could not explain and protect themselves from epidemics and natural disasters.*

Key words: *vampire, ritual murder, mythological images, demonological figure.*

Міфологічні уявлення українського народу є надзвичайно глибокими і розгалуженими. Протягом тисячоліть народна уява створила цілий пантеон демонологічних образів, які часто знаходили відображення у реальному житті людини. Коли народна уява не могла пояснити незрозумілі їй аномальні події, які вторгалися у звичний ритм життя, як то, наприклад, природні катаклізми, раптові хвороби і смерть, стихійні лиха та ін., на допомогу приходили вірування у негативну діяльність міфологічних «нечистих» сил. Саме з такими обставинами життя людини пов'язані вірування в існування упирів, або ж вампірів, у злодіяннях яких крилося пояснення людських бід.

Народна уява не задовольнялася лише тим, що визнавала існування упирів, а намагалася прив'язати їх до реальних особистостей, особливо під час великих суспільних лих, коли уявлення людей відшукувало винних у цих бідах у своєму середовищі. До кола упирів зазвичай зараховували людей, які чимнебудь відрізнялися від інших, зокрема калік, знахарів, померлих «не своєю смертю», тих, що характеризувалися злим норовом, але в часи лихоліття будь-хто міг бути визнаний упирем, все залежало від збігу обставин [1, 378].

Вірування в існування упирів знайшли своє відображення в історичних, етнографічних та археологічних джерелах, пізніше – у наукових публікаціях. Таким чином, метою статті є проаналізувати прояви цих вірувань у реальному житті людини, а також факти звинувачень конкретних осіб у тому, що вони є упирями, і подальші дії щодо них.

Встановлено, що такий міфологічний персонаж, як вампір, або упир, був надзвичайно поширений у народній уяві на території України. Це твердження базується в першу чергу на матеріалах XVIII – першої половини XIX ст. Вірування в існування упирів було тісно пов'язане із можливістю потойбічного існування, і найчастіше доказом перетворення людини на упиря ставала ексгумація її решток. Разом з тим будь-яка людина, що відрізнялася фізично від інших представників суспільства, відзначалася за життя особливою злістю, або якщо загинула неприродною смертю, теж могла бути визнана упирем. Поширенню серед людей вірувань в існування упирів багато в чому сприяли надзвичайні ситуації, такі як природні катаклізми, епідемії тощо, і намагання знайти спосіб їх припинення, в тому числі винуватця. Образ вампіра в уявленнях українців має багато спільних або ж абсолютно

тотожних рис порівняно з іншими народами Центральної і Східної Європи. Це ж стосується й етимології самого визначення «вампір», або «упир», тому можна припустити, що такі уявлення мають спільне походження [2].

Ці твердження ґрунтуються передовсім на значній кількості опублікованих народних переказів та легенд про упирів, а також на матеріалах судових справ про самосуди, вчинені щодо осіб, у яких вбачали упирів. Такі публікації, як «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский Край» за ред. П. Чубинського (1872–1878); В. Антонович «Колдовство: Документы, процессы, исследования» (1877); М. Драгоманов «Малорусские народные предания и рассказы» (1876); І. Франко «Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.» (1890); Б. Грінченко «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» (1895); В. Гнатюк «Материалы по галицко-русской демонологии» (1904) та ін., слугують важливим джерелом дослідження даної проблеми.

Про найбільш ранні випадки проявів таких вірувань на території України свідчить археологія. Так, під час археологічних розкопок у кінці 60-х років ХХ ст. на Старокиївській горі було виявлено дивне поховання: в одному з помешкань Х – початку ХІ ст. під підлогою на глибині 1,80 м виявлено жіночий кістяк, простягнутий на спині головою на північ. Судячи із залишків дерева, поховання, очевидно, знаходилось у труні. У частині поперека тіло було наскрізно пробите великим залізним цвяхом довжиною більше 8 см, шириною до 1 см, кінець якого був загнутий із зовнішньої сторони дна труни. Цілком імовірно, що

це поховання пов'язане з ритуалом «по смертного убивання» покійного упиря. Незвичайна орієнтація поховання (голова на північ), пробивання цвяхом і глибина нижче звичайного захоронення, тим більше, на території помешкання, різко виокремлює дане поховання з усіх інших на Старокиївській горі [4, 97].

Проте одними із перших письмових свідчень уявлень українців про упирів є документи іноземного походження, датовані серединою – кінцем ХVІІ ст. Французький дослідник К. Вермейр доводить, що початок вживання терміна «вампір» у Західній Європі пов'язано із польським варіантом назви цього міфологічного персонажа «upior» або ж українським «упир». К. Вермейр наголошує, що цей термін уперше з'являється у листі секретаря королеви Польщі (1645 – 1667 рр.) Людовіки Марії (Марії Луїзи де Гонзаго) П'єра де Нойє (Noyers). Саме у цьому листі із Гданська, датованому 13 грудня 1659 р. і адресованому математику, астроному і астрологу Ісмаелю Буйо у Францію, П. де Нойє описує вампіризм як явище і посилається на «український» термін «upior», або «упир». У цьому ж листі згадується загадкова «українська хвороба», яку автор називає «упир», або «friga». Суть її полягає у тому, що коли людина, народжена з зубами, помирає, вона у могилі поїдає поховальний саван та обгризає свої руки. Одночасно члени родини цього мерця помирають один за одним. Як тільки ставало зрозуміло, що люди помирають від цієї хвороби, могилу першого померлого в родині відкопували, і якщо виявлялось, що саван і кінцівки об'їдені, то голову відділяли від тіла. К. Вермейр доходить висновку, що саме з цього часу відбувається поширення вірувань у вампірів у Західній Європі,

а їх джерелом є листування П. де Нойє та І. Буйо [10, 5, 10].

Ще одним важливим джерелом, яке може пролити світло на дослідження означеної наукової проблеми, є публікація у французькому журналі «Mercure Galant» [9] у травні 1693 р. згаданого вже П. де Нойє. Він, зокрема, зазначає, що в Польщі та на Русі мерців, які висмоктують кров у живих, називають «місцевою» мовою упирями, а латинською «striges». Автор підкреслює, що місцеві жителі вірять у те, що упир – це демон, який виходить з могили між полуднем і північчю, з'являється у вигляді померлої людини, переслідує своїх живих родичів і знайомих, душить їх та висмоктує кров. Жертви стають все слабшими, аж поки не помруть, а упир не зупиниться, поки вся родина не буде знищена. Аби забезпечити себе від цього, люди обезголовлювали труп підозрюваного, а серце пробивали кілком. Крім того, щоб захистити себе, вони інколи змішували кров упиря із борошном, з якого випікався хліб. Відповідно того, хто вживав такий хліб у їжу, упирі не турбували. Ці дії були пов'язані з віруванням у те, що таким чином кров повертається до жертви у вигляді хліба і сприяє одужанню і магічному захисту. П. де Нойє в кінці своєї розповіді наводить як приклад історію дівчини, яка увісні відчувала біль. Вона з кожним днем марніла і втрачала життєві сили. Коли люди викопали тіло її померлої матері, то побачили, що воно ніби живе, а обличчя було рум'яним. Покійній пробили серце кілком, звідти витекло багато крові, після цього дівчина повністю позбулася хвороби. Автор наголошує, що такі обряди поширені на Русі [9, 67 – 69].

З'ясувати природу подібних вірувань намагався абат Ордену Святого

Бенедикта Огюстен Кальмет. У 1746 р. він опублікував свій «Трактат про приви́дів во плоті, про відлучених від церкви, про упирів або вампірів, про вурдолаків Угорщини і Моравії», за допомогою якої церква сподівалася розвінчати подібні марновірства, які у цей час охопили Європу. Проаналізувавши різноманітні чутки про прояви вампіризму, які побутували в Європі, зокрема й публікацію П. де Нойє, автор приходять до висновку, що розповіді про повернення вампірів у світ живих, про безчинства, здійснені ними у селах, про замучених ними людей, у яких вони висмоктували кров, є лише проявами людської фантазії. Він наголошує на тому, що неможливо знайти жодного свідка, свідомого і неупередженого, який міг би повідомити, що він дійсно бачив вампіра, або який міг би підтвердити повернення його з могили і вчинення тих дій, які їм приписували. О. Кальмет не заперечує, що багато хто міг помирати від страху, введений в оману власною уявою, переконаний, що бачить своїх померлих родичів, які запрошували до себе в могилу. Ті, хто стверджував, що вампіри стукали до них у двері, мучили й турбували їх або приносили в дім смертельні хвороби, коли їх розпитували, відповідали, що бачили й чули лише те, що може створити збуджена, хвороблива уява [3, 294].

Разом з тим в історичних джерелах зафіксовано значну кількість відомостей про відображення подібних вірувань у реальному житті людини, які часто впливали на її долю. Йдеться в першу чергу про випадки розправи над реальними особами, запідозреними у належності до демонологічних сил.

Одним із задокументованих процесів ритуального вбивства упиря є

справа 1746 р. про самосуд, здійснений жителями с. Гуменець на Поділлі, над шляхтичем Михайлом Матковським. У 1738 р. на Поділлі поширилась моровиця. Жителі с. Гуменець, аби убезпечити себе від пощесті, вирішили здійснити вночі хресний хід по своїх полях. Саме у цей час вони зустріли шляхтича із сусіднього села М. Матковського, який шукав своїх зниклих коней. Розлючений натовп одразу вирішив, що саме М. Матковський є винуватцем пощесті, і визнав у ньому упиря. На наступний день селяни схопили М. Матковського, побили та стали допитувати його про поширення пощесті і, незважаючи на те, що він ні в чому не зізнався, більшістю голосів вирішили спалити його. Після недовгих суперечок про правомірність таких дій між селянами і шляхтичами М. Матковського сповідав священник, оголосивши: «Моя справа піклуватися про душу, а про тіло – ваша, паліть швидше». Після цього М. Матковського передали до рук т. зв. експертів. Таких було троє: шляхтич Лобуцький виготовив шкіряний пояс, обкрутив ним голову жертви, заклав у вуха камінці і потім, вклавши у вузол пояса палицю, став сильно закручувати його. Ще один «експерт» Войтех Дикий обмазав рот М. Матковського свіжим гноєм, а дяк Андрій Софончук зав'язав йому очі змоченою у дьогті ганчіркою. Після цих катувань було влаштоване багаття із сорока возів дров і двадцяти возів соломи, на якому і спалили М. Матковського [5, 17–18, 105–112].

Так само вчинила громада м. Ярмолинці Подільської губернії у 1770 р. з прибулим із території Туреччини Йосипом Маронітом, який в Україні декілька років займався лікарською справою.

Перед тим як спалити, його опустили в діжку з дьогтем [1, 377–378].

Щодо здійснення упирями злих вчинків, які відбиваються на людях, багато дослідників даної проблеми одностайно стверджують, що упирі виступають винуватцями чуми та інших епідемій, посухи, неврожаїв і загалом різноманітних суспільних лих. Маса зібраних свідчень про упирів зазвичай мають спільні риси. Разом з тим у народних переказах про упирів можуть зустрічатися і такі, що не зовсім вписуються в рамки усталених уявлень. Про це свідчить справа про упиря-священника, який є не породженням нечистої сили, а навпаки, приходським священником у своєму селі. У 1770 р. селяни визнали в ньому упиря, який накликав на їхнє село чуму і, врешті-решт, вбили його.

Обвинуваченим у вбивстві священника став 26-річний селянин із с. Войтівки на Уманщині Лесько Ковбасюк. Відповідно до його свідчень під час епідемії у 1770 р. серед селян почали ходити чутки, що в с. Войтівка «щось ходить», відчиняє вікна і «надихує» через них у хати, через що помирає багато людей. Декілька осіб із сільської громади вирішили вислідити винуватця. Незабаром на одному із зібрань селян деякими присутніми було сказано, що вони бачили в селі упиря, на якого нападали собаки, а худоба стрімко розбігалась від нього. При цьому по одягу селяни впізнали в ньому приходського священника о. Василя. Через це у всіх виникла підозра, що вночі по селу ходить саме священник.

Цікаво, що і дружина о. Василя дала проти нього свідчення. Вона заявила, що вночі у нього з'являється його померла сестра разом з іншими мерццями, і всі вони разом товчуться в кімнаті і

класяють зубами, ніби щось їдять. Була влаштована навіть очна ставка, на якій дружина священика підтвердила свої свідчення. Зрештою, долю о. Василя вирішила його куховарка, яка заявила, що вона сама бачила, як він ходить уночі. Тринадцять селян спочатку побили священика палицями, потім пробрили його тіло осиковим кілком і ще напівживого поховали на цвинтарі. Відповідно до свідчень Л. Ковбасюка епідемія одразу припинилась, але з усіх тринадцяти катів до суду, який відбувся за два роки, 18 липня 1772 р., дожив лише він [8, 338–340].

Крім того, відомі випадки й масового ритуального вбивства людей, запідозрених у поширенні пошесті. Епідемія холери, яка охопила Європу у 1831–1832 рр., не оминула і Галичину. Відповідно до урядових зведень хвороба у цей час охопила 3608 населених пунктів із понад трьома мільйонами осіб, з яких захворіло понад 255 тис., а померло більше 96 тис. жителів Галичини. Не дивно, що таке лихо сколихнуло народну уяву і породило страх перед упирями, у яких вбачали причину поширення епідемії. У розпал епідемії цей страх призвів до спалення на вогнищі кількох людей.

Відомості про це віднайшов І. Франко у записках ієромонаха Ілії-Еміліана Коссака, надрукованих у часописі «Слово» за 1880 р. Ієромонах Коссак, помітивши на околиці с. Нагуевичі велике згарище, довідався у місцевого жителя, що тут палили людей, запідозрених у тому, що вони були упирями під час епідемії холери. На питання, яким же чином люди довідалися, хто є упир, чоловік відповів, що був такий хлопець, який ходив від хати до хати і по волоссю на грудях пізнавав упирів, яких одразу ж спалювали.

В сусідніх селах людей теж спалювали, а головним винуватцем епідемії жителі Нагуевичів та сусідніх сіл визнали о. Качановського, який, побоюючись за своє життя, переховувався за стінами монастиря у Дрогобичі [7, 108–110].

Важливим аспектом у дослідженні даної проблеми є ототожнення з «нечистою» силою, у даному разі з упирями, реальних історичних постатей, які займали високе становище у соціальній ієрархії і за життя відзначалися особливою злістю та немилістю до залежних від них людей. Найбільш показовими у цьому плані є легенди, у яких фігурують дві цілком реальні історичні постаті: генеральний обозний Василь Дунін-Борковський (бл. 1640–1702 рр.) та київський полковник Антон Танський (1706–1768 рр.).

В. Дунін-Борковський, за народними переказами, був злою людиною, їв скоромне в страсну п'ятницю, мав стосунки із молодими дівчатами та дружинами селян, самих селян одягав у медвежі шкури і травив собаками. Після смерті його поховали у Троїцькому монастирі у Чернігові, але на другий день бачили, як він їде в кареті, запряженій шісткою вороних коней, по Червоному мосту, причому конюх, лакеї і три його супутники були чортами. В результаті цих чуток була відкрита домовина В. Дуніна-Борковського, де був виявлений його труп із відкритими очима та червоно-синім обличчям – врешті, його пробрили осиковим колом. Цей сюжет був відображений у фресці на стіні Троїцького собору. М. Маркевич повідомляє, що в першому десятилітті XIX ст. цю фреску було зафарбовано [6, 78–79].

Про А. Танського, який був заможною людиною, жертвував значні суми

на будівництво церков, відома легенда розповідає. Одного разу київський полковник подарував значну суму монахам з Афону, які збирали пожертви в Україні для своєї обителі, а маєток А. Танського обрали для зберігання пожертвованого майна. Але заздрість і жадібність взяли над ним гору, і він вирішив скористатись усім зібраним монахами майном. Своім слугам звелів втопити монахів у Дніпрі. Один із монахів врятувався і розповів про все, що сталося, своєму архімандриту, який і прибув в Україну з метою вмовити А. Танського повернути награбоване. Київський полковник усе заперечував, і тоді архімандрит наклав на нього прокляття: «...за те, що Антон Танський загубив невинні душі, привласнив церковні кошти, земля не прийме його; добро його, набуте неправдою, зникне, як віск на вогні, перейде до чужих людей, а рід його виродиться». Подальші події у легенді описуються таким чином: «Поховали його сини, ще не встигли добром поділитись, як щось страшне почало діятись. Тільки-но зайде сонце і стемніє, як із домовини вилазить старий полковник: борода по пояс, очі палають пекельним вогнем, із рота полум'я сипле, права рука на серці, в лівій пірнач тримає і ходить він, поки півні не заспівають, а тоді застогне так, що чуб угору лізе, – і знову лагодиться у домовину. Думали-гадали сини, що їм робити, бачать, що правду казав пророк ігумен. Покликали Печерського архімандрита, розкопали могилу, аж лежить старий Танський, неначе живий, тільки борода відросла і кігті повиростали. Взяли сини осиковий кіл і пробрили Танського наскрізь, а архімандрит прочитав молитву і наклав закляття, щоб не виходив більше з домовини. І тепер старі люди показують ту могилу,

де прокляв Танського ігумен; та часом опівночі щось страшно, страшно стогне під землею, неначе терпить невимовну муку» [1, 377 – 378].

Як свідчать наведені приклади, обвинувачення у тому, що людина є упирем, мало випадковий характер, а також те, що подібні вірування були поширені не лише серед менш освіченого селянства, а й серед шляхти та священнослужителів. Результатом таких обвинувачень ставало ритуальне вбивство, підготовка до якого супроводжувалась певними символічними діями. Ще одним важливим елементом проявів таких вірувань є ритуал посмертного убивання упиря, а саме відкриття могили, виявлення нетипових ознак у мерця і пробивання кілком.

Загалом проєкцію народних вірувань в упирів на верхній прошарок тогочасного суспільства можна пояснити соціальними причинами, які мали місце в Україні у XVIII ст. Це стосується цілої категорії осіб, які намагались усіма правдами і неправдами захопити чужі землі і обернути селян і козаків у кріпацтво. Саме тих, хто відзначався особливою немилістю до селян і козаків, у народних переказах та легендах зараховували до кола злих потойбічних сил. Причинами ж, які підтримували ці вірування, крім неосвіченості і тогочасного світобачення, були галюцинації та ілюзії (наприклад, бачили упиря, який виходить з могили); відкриття могил, де були заживо поховані люди, які виявлені в труні із розірваним одягом, покусаними руками, закривавленим обличчям і т. ін.; особисте зізнання підозрюваних осіб у тому, що вони є упирями, зізнання внаслідок катування чи божевілля. Врешті, самі факти обвинувачення осіб у «вампіризмі» і

публічне їх спалення сильно вражали суспільство і, таким чином, поширювали ці вірування.

Отже, вірування в існування упирів в означений період знаходили своє відображення у реальному житті людини. Зазвичай це було пов'язано з нетиповими, екстраординарними подіями, як, наприклад, раптовими хворобами, епідеміями, іншими суспільними бідами. Причинами цих бід народна уява вважала демонічні сили і вбачала у середовищі реально існуючих людей. Що стосується хронологічних меж побутування таких вірувань на території України, слід зазначити, що зробити це досить складно. Причиною цього є недостатність джерельної бази. Якщо верхню хронологічну межу можна встановити завдяки науковим публікаціям середини – кінця ХІХ ст., то матеріали, які могли б стосуватись нижньої хронологічної межі, практично відсутні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ефименко П. Упыри (Из истории народных верований) / П. Ефименко // Киевская старина. – 1883. – №6. – С. 371 – 379.
2. Жовтий С. Образ вампіра в українській демонології / С. Жовтий // Локальна та регіональна специфіка традиційної культури: збірка наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса: КП ОМД, 2013. – С. 214 – 223.
3. Кальме О. Трактат о Явлениях Ангелов, Демонов и Духов, а также о Привидениях и Вампирах в Венгрии, Моравии, Богемии и Силезии / Сост. и послесл. С. Шаргородского. – Б.м.: Salamandra P.V.V., 2013. – 338 с.
4. Килиевич С. Р. Дитинец Киева IX – первой половины XIII веков / С. Р. Килиевич. – К.: Наукова думка, 1982. – 175 с.
5. Колдовство. Документы – процессы – исследование / Под ред. В.Б. Антоновича. –

Санкт-Петербург: Тип. Киришаума, 1877. – 139 с.

6. Маркевич Н. Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиян / Н. Маркевич. – Киев: Тип. И. и А. Давиденко, 1860. – 172 с.

7. Мирон (И. Я. Франко). Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г. / Мирон (И. Я. Франко) // Киевская старина. – 1890. – №4. – С. 101 – 120.

8. Я. Ш. Убийство упыря в Киевщине во время чумы 1770 года / Я. Ш. // Киевская старина. – 1890. – №2. – С. 338 – 340.

9. Noyers P. Des. Article fort extraordinaire / Pierre Des Noyers // Mercure Galant. – 1693. – May. – P. 62 – 69.

10. Vermeir K. Vampires as Creatures of the Imagination. Theories of Body, Soul and Imagination in Early Modern Vampire Tracts (1659–1755). – Режим доступу: http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/60/93/87/PDF/Vermeir_-_Vampires_as_creatures_of_the_imagination.pdf

REFERENCES

1. Efimenko P. Upyri (Iz istorii narodnykh verovaniy) / P. Efimenko // Kievskaya starina. – 1883. – №6. – S. 371 – 379.
2. Zhovtyi S. Obraz vampira v ukrainskii demonologii / S. Zhovtyi // Lokalna ta rehionalna spetsyfika tradytsiinoi kultury: zbirka naukovykh prats. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Odeski etnografichni chytannia». – Odesa: KP OMD, 2013. – S. 214 – 223.
3. Kalme O. Traktat o Yavleniyakh Angelov, Demonov i Dukhov, a takzhe o Privideniyakh i Vampirakh v Vengrii, Moravii, Bohemii y Sylezii / Sost. i poslesl. S. Shargorodskogo. – B.m.: Salamandra P.V.V., 2013. – 338 s.
4. Kiliievich S. R. Detineti Kieva IX – pervoy poloviny XIII veka / S. R. Kiliievich. – K.: Naukova dumka, 1982. – 175 s.
5. Koldovstvo. Dokumenty – protsessy – issledovanie / Pod red. V.B. Antonovicha. – Sankt-Peterburg: Tip. Kirshbauma, 1877. – 139 s.
6. Markevich N. Obychai, poverya, kukhnya i napitki malorossiyan / N. Markevich. – Kiev: Tip. I. i A. Davydenko, 1860. – 172 s.

7. Miron (I. Ya. Franko). Sozhzhenie upyrei v s. Naguevichakh v 1831 g. / Miron (I. Ya. Franko) // Kievskaja starina. – 1890. – №4. – S. 101 – 120.

8. Ya. Sh. Ubyistvo upyrya v Kievshchine vo vremya chumy 1770 goda / Ya. Sh. // Kievskaya Starina. – 1890. – №2. – S. 338 – 340.

9. Noyers P. Des. Article fort extraordinaire

/ Pierre Des Noyers // Mercure Galant. – 1693. – May. – P. 62 – 69.

10. Vermeir K. Vampires as Creatures of the Imagination. Theories of Body, Soul and Imagination in Early Modern Vampire Tracts (1659–1755) // http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/60/93/87/PDF/Vermeir_-_Vampires_as_creatures_of_the_imagination.pdf

S. Zhovtyi

Representation of Mythological Images of Vampires in the Life of the Ukrainian People in the Last Half of the 17th – Early 19th Centuries

Abstract

Mythological images of vampires were widely spread on the territory of Ukraine. This assertion is based primarily on materials of the 18th – early 19th centuries. Beliefs in the existence of vampires were closely connected with possible afterlife and often exhumation of human remnants appeared as evidence of human transformation into vampire. However, any person physically different from other members of the society showed anger and was considered to be a vampire in case of his unnatural death. Beliefs in existence of vampires were spread among the people also due to external situations such as natural disasters, epidemics etc. and attempts to find their reason and a way to stop them. The image of the vampire for the Ukrainian people has many common or completely identical features with other nations of Central and Eastern Europe. It concerns also to the etymology of the definition of «vampire» or «ghoul», thus we can suggest about their common origin. These statements are based primarily on a large number of published folk tales and legends about vampires and court documents on lynch law concerning persons who were considered as vampires. The research is based on the material which enables to examine typical situations as reasons of such ritual murders. In the article folk images of vampires were considered together with real historical figures which held a high position in the social hierarchy and during the lifetime were in a deep disgrace to their dependent people. It is established that this may be caused by social processes connected with the seizure of lands and implementation of serfdom.

Загалом проєкцію народних вірувань в упирів на верхній прошарок тогочасного суспільства можна пояснити соціальними причинами, які мали місце в Україні у XVIII ст. Це стосується цілої категорії осіб, які намагались усіма правдами і неправдами захопити чужі землі і обернути селян і козаків у кріпацтво. Саме тих, хто відзначався особливою немилістю до селян і козаків, у народних переказах та легендах зараховували до кола злих потойбічних сил.